

Kirketerp

Ødekirkegård, smedje og brønd

*Spildevandstraceets placering rundt om Kirketerp gårdene.
De forskellige dele af udgravningen er markeret.*

AF
LARS EGHOLM
NIELSEN

Engang for længe siden lå der en landsby på plateauet ved Kirketerp, nord for Hobro. Her boede der en smed, en præst og en masse bønder. De levede normale liv, fik en masse børn, arbejdede hårdt og endte til sidst på landsbyens kirkegård sammen med deres forfædre.

Denne eventyrlige indledning af fortællingen om Kirketerp var ikke en del af det, man vidste om landsbyen, da museet i september 2016 fik til opgave at stå for en udvidet forundersøgelse forud for en spildevandsledning i Hobro Nord. Men efter et par måneders udgravning i efteråret 2016 stod man med nogle resultater, som inkluderede en masse skeletter, en hel del jerngenstande, vanddrukkede trægenstande fra en brønd og ca. 700 jordprøver, der skulle analyseres. Alt sammen del af et puslespil som enhver arkæolog ville elske at skulle samle, men ikke kan samle uden hjælp fra de naturvidenskabelige fag. Et par år efter udgravningen Hermed er brikkerne samlede, og fortællingen om de mennesker, der boede ved Kirketerp i den sene vikingetid og tidlige middelalder kan foldes ud.

Kirkegården

Allerede i 1998 blev museet klar over, at der var et stort antal begravelser bevaret ved Kirketerp kirkeruin. Her afslørede to små søgegrøfter adskillige begravelser både vest og nord for kirketomten. Museet kunne i 2016, således allerede inden anlægsarbejdet, advisere Mariagerfjord Vand A/S om muligheden for at støde på fortidsminder ved anlæggelsen af spildevandsledningen. Ved muldafrømningen af traceet blev bygherren dog noget overrasket over antallet og bevaringsgraden af begravelserne. I det otte meter brede trace rundt om kirketomten fremkom nemlig 272 begravelser.

I samarbejde med museet besluttede Mariagerfjord Vand A/S meget fornuftigt at flytte traceet væk fra de centrale dele af kirkegården, så museet kun skulle udgrave de mest en mindre del af gravene. Således blev der kun undersøgt 65 begravelser, og resten blev forsvarligt tildækket med kalk og jord for at sikre bevaringsforholdene for eftertiden. De undersøgte begravelser lå i traceets nordlige strækning og de steder, hvor gravemaskinen havde ramt skelettet under muldafrømningen. Der var ikke bevaret knogler i alle begravelser men der var i alt 52 skeletter i 47 forskellige begravelser, som alle er analyseret af osteolog Susanne Østergaard fra Moesgaard Museum.

Afhængig af bevaringsgraden kan man på baggrund af analysen af skeletterne sige noget om alder, køn og sygdomme. Over 1/3 af de udgravede skeletter stammer fra børn (under 12 år). Her er det vanskeligt at fastslå kønnet, da de kønsspecifikke træk først udvikles senere. Af de kønsbestemte skeletter er der 3 gange så mange kvinder som mænd. Af kvinderne døde 2/3 i alderen 20-40 år, mange formentlig i forbindelse med graviditet og fødsel. Dog er materialet for lille til at være statistisk signifikant, så udsagnet skal naturligvis tages med forbehold.

Flere skeletter havde sygdomstegn i form af slidgigt (3 stk.), uspecifik betændelsestilstand (3 stk.), tandsygdomme (16 stk.), ernærings sygdomme (10 stk.) og medfødte misdannelser (2 stk.). Bag disse tal ligger der en fortælling om en befolkning, der levede et hårdt liv på landet. Men livet i Kirketerp har næppe afvejet meget fra det liv, som befolkningen som helhed levede i perioden.

To individer skal dog fremhæves i denne sammenhæng, da man kommer lidt tættere på deres liv i analysen. X815 er skelettet af en kvinde på over 60 år. Hun har på et tidligere tidspunkt i livet fået et hårdt slag på højre side af kraniet, lige bag øret. Slaget har løsnet og knækket en kranieplade og trykket den et par millimeter ind. Bruddet er herefter helet op, dog med ty-

Dobbeltgrav med X817 på 12-13 år og X818 på 5-6 år. Børnene er begravet samtidig.

delige tegn på betændelse i området. Om slaget skyldes bevidst vold eller en ulykke kan man ikke sige noget om, men en mulig forklaring kunne være, at hun er blevet sparket af en ko i forbindelse med malkning.

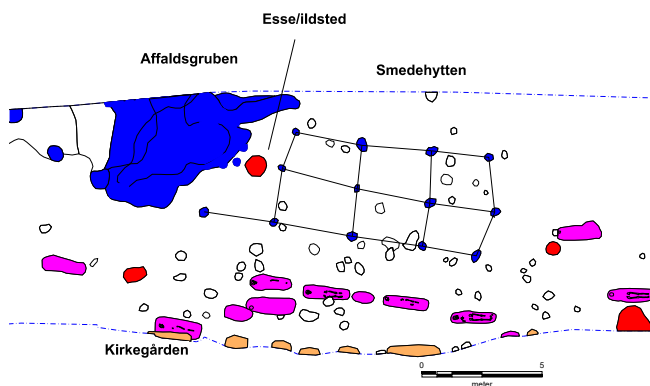
X817 er et barn på 12-13 år, og er det ene barn i en dobbelt barnegrav. Selvom barne kun er i sine første teenage-år, så ses allerede fordybninger på knoglerne fra skinneben, overarme og underarme samt en ”forfladning” på lårbenet. Fordybningerne skyldes, at musklerne har været udsat for en så hård belastning, at de så at sige har måttet grave sig ind i knoglen for at få fæste nok. Muskelfæsterne i venstre side er en anelse mere udtalte, så personen har måske været venstrehåndet. Der er ingen tvivl om, at personen har arbejdet hårdt allerede i en ung alder. Måske er det ligefrem smedens lærling, der gemmer sig her. Med antropologiske analyser kommer man således meget tæt på menneskene, der ligger begravet på Kirketerps middelalderlige kirkegård.

Smedjen

Lige nord for kirkegården lå en smedje, som bestod af en smedehytte og en affaldsgrube fyldt med smedeslagger og jernaffald. Smedjen kan have været i brug ved kirkens opførelse allerede i 1100-tallet. Kulstof 14 dateringer fra både smedehytte og grube ligger imellem 1040 og 1219 e.Kr. Det er absolut ikke hver dag, man udgraver smedjer i dansk arkæologi og slet ikke i denne størrelsesorden. Derfor er det også vigtigt, at man tænker naturvidenskaben ind i udgravningsmetoden, både i forhold til hvad udgravningsbudgettet kan bære og tillige fremadrettet til undersøgelser, der ligger ud over, hvad bygherre skal betale for.

Derfor blev der hjemtaget ca. 700 små jordprøver fra et finmasket system udlagt hen over hele smedjen. Der blev også indsamlet 341 kg slagge fra kvadratmeterfelter i smedegruben. Her-

Smedjen med smedehytte og affaldsgrube. Centralt ses et ildstedlesse. Bemærk smedjens placering umiddelbart op af den nordligste række af grave på kirkegården.

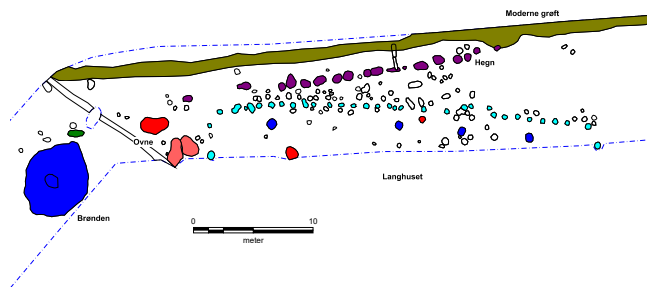

efter vil det være muligt at lave en funktionsanalyse af smedjen, finde ud af hvilken slags jern de har brugt, hvad de har fremstillet, og hvor essen har været placeret. Spørgsmålene er mange, og ved at analysere jordprøverne i forskellige tempi kan der også opstå spørgsmål undervejs, som man så kan dykke dybere ned i. De naturvidenskabelige analyser er dog langt fra færdige, så museet ser frem til også at kunne tilføje disse brikker til fortællingen i løbet af de kommende år.

Langhuset og brønden

Omtrent 150 meter øst for kirkegården lå en gård med indhegnet gårdsplads. På gårdspladsen blev der fundet forskellige ovne og en meget stor og dyb brønd. Langhuset er kun halvt udgravet i traceet, hvor den nordlige halvdel blev frilagt. Det er omtrent 34 meter langt og har et svagt buet vægforløb. I vestenden ses et større rum, hvor der muligvis har været et ildsted. Huset er kulstof 14 dateret til tiden mellem 1032 og 1156 e.Kr. Lige nord for huset var et hegnsforløb, som muligvis markerer den nordlige grænse for gårdspladsen.

Langhuset, brønden, heget og ovnene. Langhusets kraftige tagbærende stolper er markeret med mørkeblå, mens vægstolperne er lyseblå.

Brønden var kegleformet og havde en topdiameter på ca. 6,5 m og var ca. 2,2 meter dyb. Selve brøndkassen var konstrueret af kraftige tilspidsede egeplanker, som var banket ned i det vandførende lag. Brøndkassen bestod ikke af en pæn firkantet ramme, som man ofte ser. Derimod var plankerne usystematisk banket ned, så de nærmest lignede et mikadospil. Flere af plankerne var genanvendt tømmer med hugspor fra tidligere brug, andre planker var store kløvede grene, men to stykker skilte sig ud, idet der var tale om gamle vognde.

To hjulaksler var stukket ned i brøndkassen sammen med egetømmeret. De har sikkert været knækkede og ubrugelige som vognde, men til vores held var de blevet genanvendt i brønden. Alle trægenstandene er kun bevaret, fordi de har været stukket ned i det vandførende lag. Den del af genstanden, som var over vandspejlet, er rådnet bort. Dette sås tydeligt som et mørkt humøst, formuldet lag. Således foregik udgravningen af brønden for det meste under vandspejlet, hvilket besværliggjorde arbejdet en hel del. Der skulle pumpes vand væk et par gange om

Brøndens profil. Bemærk brøndkassen af træ, der lige stikker op af det vandførende lag i bunden af hullet.

Vognaksel. På den runde del har hjulet siddet, og i hullet til venstre har der været en split, så hjulet ikke faldt af. Man kan se slidmærker efter hjulet på den runde del. Vognkassen har siddet på det flade stykke og har været fæstnet i hullet.

dagen, der skulle etableres et fast underlag til arkæologerne, og der skulle graves et meget stort hul udenom brønden, så det var sikkert at arbejde dernede.

Det lykkedes at få alle genstandene forsvarligt registreret og pillet op. De naturvidenskabelige undersøgelser fra brønden bestod i en dendrokronologisk datering (årringsdatering) og kulstof 14 datering. De dendrokronologiske prøver blev udtaget fra egeplankerne fra brøndkassen og kunne dateres til 967/68 e.Kr., mens kulstof 14 prøverne blev foretaget på forkullet materiale fra fylden af brønden, og de kunne dateres til 980-1024 e.Kr. Således er brønden og langhuset formentlig samtidige, hvis man regner med, at brønden kan have en lang brugstid.

Hvad skete der så med kirken?

Spildevandstraceet i Hobro Nord afdækkede en hel del mere end forventet, og vi ved nu, at der ved Kirketerp i den sene vikingetid har ligget minimum én større gård. Ved kristendommens indtog i Danmark i slutningen af 900-tallet er der på samme sted etableret en kirke med tilhørende kirkegård. Om der har været en trækirke, som måske allerede i 1100-tallet er blevet ombygget til en stenkirke, vides ikke med sikkerhed, men det virker sandsynligt. Til kirkebyggeriet og i landsbyen i almindelighed har man haft brug for en smed, som har etableret sin arbejdsbytte lige uden for den indviede kirkegård.

Udgravningens resultater tyder på, at kirken er nedlagt i anden halvdel af 1300-tallet, efter at pesten generelt i Danmark tog op imod 1/3 af befolkningen. Dog hersker der forskellige opfattelser af nedlæggelsestidspunktet. I TRAP Danmark står der, at man langt op i tid har taget sten fra kirketomten, hvilket tyder på en sen nedbrydning (1600-1850 e.Kr.).

Bebyggelsen ved Kirketerp er herefter fortsat som to forholdsvis store gårde, der stadig ligger der den dag i dag. Befolkningen på ødekirkegården er derefter lige så stille gået i glemmebogen, indtil Nordjyllands Historiske Museum og Mariagerfjord Vand A/S begyndte at grave på stedet i 2016. Fremtidige planer om udstyknings på plateauet i Hobro Nord vil forhåbentlig kunne afdække mere af den middelalderlige bebyggelse og fortælle mere om livet i den tidlige middelalder ved Kirketerp.